

Terug van nooit weggeweest

In de satirische film *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb* wordt het bezit van nucleaire wapens op een weergalozige wijze op de hak genomen. Twee jaar na de Cubacrisis, waarin de wereld daadwerkelijk op de rand van een nucleaire oorlog had gestaan, maakte regisseur Stanley Kubrick deze film vol zwarte humor, excentrieke personages en bizarre uitspraken, zoals: ‘Gentlemen, you can’t fight in here. This is the War Room!’ Kubrick volde de tijdgeest heel goed aan en sinds 1964 staan deze ultieme wapensystemen in een kwaad daglicht. Mede door die publieke afkeer zijn de Amerikaanse en Russische arsenalen drastisch ingekrompen na de Koude Oorlog. En samen met een reeks andere wederzijdse maatregelen is het gevaar van een onbedoelde nucleaire oorlog tussen die twee landen – waarvoor Kubrick ons wilde waarschuwen – sterk afgenomen. Vanaf 1989 gaat de aandacht dan ook vooral uit naar een klein aantal ondemocratische landen dat toch in het bezit is gekomen van deze wapens. In Europa en in Nederland leek de bom daarmee achter de horizon verdwenen.

Dat was totdat de Amerikaanse president Trump vorige maand vrij onverwacht het akkoord over kruisvluchtwapens opzegde. Nederlandse politici, commentatoren en experts struikelden

daarna over elkaar om de tv-kijker en krantenlezer duidelijk te maken dat er vooral géén nieuwe nucleaire wapenwedloop mag ontstaan. Sommigen zagen er zelfs aanleiding in om nogmaals te pleiten de Nederlandse F-35 van zijn nucleaire taak te ontdoen. Kortom, het spookbeeld uit *Dr. Strangelove* is weer helemaal terug.

Hoe begrijpelijk deze eerste reacties ook zijn, het toont wel aan dat er de afgelopen decennia veel te weinig over de nucleaire strategie is nagedacht in Nederland. Stiekem werd ervan uitgegaan dat de Amerikanen ons tot in lengte van dagen wel zouden blijven voorzien van een nucleaire paraplu. Nederland kon zich richten op vredesmissies en kon hard bezuinigen op de krijgsmacht. Van de vijf nucleaire taken uit de hoogtijdagen van de Koude Oorlog bleef alleen die bij de F-16 over. Het liefst zou een meerderheid in de Tweede Kamer ook die zo snel mogelijk afschaffen, terwijl de regering deze wil handhaven.¹

Opvallend is in dit verband dat voorstanders van een Europese defensie nooit woorden vuilmaken aan deze kwestie. Zij menen dat de EU ook op het internationale toneel moet meespelen, maar vergeten uit te leggen wie dan de nucleaire paraplu moet vasthouden. Zo werkt dat uiteraard niet in de internationale politiek, waarin zelfs Noord-Korea meer nucleaire middelen heeft dan Brussel. Het is geen wonder dat Trump en zijn Russische ambtgenoot Poetin de EU zo weinig serieus nemen.

¹ Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Kernwapens in een nieuwe geopolitieke werkelijkheid. Hoog tijd voor nieuwe wapenbeheersingsinitiatieven*, No. 109 (Den Haag, januari 2019) 18-19. Zie: [https://cms.webbeat.net/contentsuite/upload/aia/file/WEBVERSIE%20_%20AIV%20109_NL%20DEF\(1\).pdf](https://cms.webbeat.net/contentsuite/upload/aia/file/WEBVERSIE%20_%20AIV%20109_NL%20DEF(1).pdf).

Ook minister-president Rutte erkende in zijn onlangs gehouden Churchill Lezing met de veelzeggende titel *The EU: from the power of principles towards principles and power*, dat het ouderwetse machtsdenken weer helemaal terug is in deze wereld. Maar wie had verwacht dat hij daarbij ook aandacht zou schenken aan het ultieme machtsmiddel in diezelfde wereld, komt bedrogen uit. De premier komt niet verder dan de opmerking: 'The initiative to improve military mobility in the EU will bolster NATO and the security of the European continent.'² Daar zal Poetin geen seconde van wakker liggen.

De militaire logica dicteert dat de nucleaire afschrikking in Europa voorlopig dus via de NAVO loopt. De EU stelt niets voor op dit terrein. Het Franse arsenaal is veel te klein en de Britten staan op het punt deze organisatie de rug toe te keren. Zelfs als het roer vandaag nog volledig omgaat in Brussel, zou het jaren kosten voordat er een geloofwaardige nucleaire strijdmacht zou zijn opgebouwd. In het rapport *Kernwapens in een nieuwe geopolitieke werkelijkheid* stelt de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) heel voorzichtig voor om eens te gaan *verkennen* hoe de EU een kernmacht zou kunnen worden.³ Gezien de negatieve ontwikkelingen aan de grenzen van de EU kan daar natuurlijk niet op gewacht worden.

De terugkeer van de nucleaire dreiging dwingt Nederland dus om toch weer zeer serieus naar de NAVO te gaan kijken. De AIV stelt daarom terecht vast dat er ten eerste weer geïnvesteerd moet gaan worden in de conventionele middelen van de krijgsmacht. 'Evenwichtige conventionele verhoudingen in Europa verkleinen immers de kans dat een militair conflict ontstaat tussen Rusland en de NAVO en daarmee het risico dat nucleaire wapens worden ingezet.'⁴ In de aankomende voorjaarsnota zal blijken of de regering dit voorstel echt steunt. Er is nog een lange weg te gaan voordat Nederland bij de afgesproken NAVO-norm van twee procent is.

Ten tweede beveelt de AIV aan – om militaire, maar vooral om politieke redenen – dat de nucleaire missie van de F-16 overgaat op de F-35.⁵ Alleen zo kan de zo noodzakelijke *burden-sharing* met de Amerikanen op peil blijven. Of

Trump en het Congres het voldoende achten dat slechts vijf Europese NAVO-landen een dergelijke nucleaire taak vervullen, is overigens nog de vraag. Hier staat de Nederlandse regering voor een moeilijke opgave. Nu de nucleaire dreiging weer terug is van nooit weggeweest en de F-16 vervangen wordt door de F-35 staat Nederland voor de keuze om de laatste nucleaire taak te behouden of af te stoten. Daarmee lijkt zich een afwijzing van het huidige regeringsbeleid af te tekenen en moeten we ook vraagtekens plaatsen bij het maatschappelijk draagvlak.

Dat Washington de komende discussie met argusogen zal volgen is helder en dat we zo ver onder de NAVO-norm zitten geeft het kabinet weinig speelruimte. Daarnaast tekenen zich in Nederland de bekende scheidslijnen alweer af en dat belooft helaas weinig goeds. In zijn rapport pleit de AIV droogjes voor een 'maximale informatieverschaffing bij het besluit over de voortzetting van de nucleaire taak'.⁶ Hoe noodzakelijk dit ook is, het zal nooit voldoende zijn om het heersende *Dr. Strangelove*-gevoel onder de bevolking weg te nemen.

Er lijkt meer behoefte aan de onnavolgbare politieke stuurmanskunst van voormalig premier Ruud Lubbers rond diezelfde kruisvluchtwapens waar nu weer problemen over zijn. Lubbers wist destijds het zeer omstreden besluit om nucleaire kruisraketten op Woensdrecht te plaatsen zo in te kleden dat er toch een meerderheid voor te vinden was. Daarmee laveerde hij zeer behendig tussen de NAVO enerzijds en de Nederlandse bevolking en de Tweede Kamer anderzijds. Doordat de VS en de Sovjet-Unie kort daarna het Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Verdrag sloten, is er nooit tot plaatsing overgegaan. Achteraf kreeg Lubbers daarmee volledig zijn gelijk. In nucleaire kwesties is staatsmanschap nodig. ■

2 Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2019/02/13/churchill-lezing-van-minister-president-rutte-bij-het-europa-instituut-van-de-universiteit-van-zurich>.

3 AIV, *Kernwapens in een nieuwe geopolitieke werkelijkheid*, 57-59.

4 Idem, 73-74.

5 Idem, 74.

6 Idem.